

HÓVÁRI JÁNOS

„Ember meghal hazájáért: halandó szív többet meg nem bír”

A Zrínyiek öröksége a XXI. század elején

Magyarország kormánya a 2016. esztendő Szigetvár ostromára, valamint Zrínyi Miklós és bajtársai hősi halálára emlékezve „Zrínyi Miklós – Szigetvár 1566” emlékévvé nyilvánította; Horvátországban pedig az országgyűlés rendelkezett így. Úgy érezhetjük, hogy a Zrínyi-örökség a XXI. századi Magyarországon és Horvátországban nagy fontosságú, sőt, nemzetépítő erő éppúgy, miként a múltban volt.

Az írás címében szereplő idézet Kölcsey Ferenc *Mohács* című tanulmányából származik. Amikor kiválasztottam, arra gondoltam, mennyire időt állóan igaz. Igaz a nagy költőt megelőző korokra, de az ő életét követő időkre is. Tudjuk, nem Zrínyi Miklós és katonái voltak az elsők, akik emelt fővel haltak meg hazájukért és hitükért. De a heroikus katonahalál irodalmi emlékezetének kezdete hozzá és Szondi Györgyhöz kötődik. „Halandó szív” e hazában mindig volt, s a vérzivataros századok meg is követelték, hogy legyen. Kölcsey azonban nemcsak a nemzetért magát feláldozó hős katonát látta hazafinak, hanem mindenkit, aki megértette jelmondatát: „Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!” Nem kétséges, hogy ő volt az, akinek meghatározó szerepe volt a modern nemzettudat kialakításában, a rendi magyar ethosz megújításában és társadalmi kiterjesztésében, valamint annak a jövőépítés szolgálatába állításában. Kölcsey mondta ki e hazában először, hogy a nemzethez tartozás és ragaszkodás értékelvűséget jelent, de egyben az egyetemes (nála különösen a görög-latin) kulturális értékekkel való azonosulást is. Neki a szigetvári Zrínyi egyszerre volt egy ókori görög-római hős reinkarnációja, és példát mutató magyar (magyar–horvát) hős. Mint a *Szigeti veszedelem* kiváló ismerője, nálánál kevesen értették jobban, miért írt a költő dédunoka nemzeti eposzt a tragikus történetből. S miért ez lett a magyar nemzeti önreflexió máig ható, kiinduló műve. De Kölcsey volt történelmünkben az elsők egyike, aki felhívta a figyelmet a nemzeti-történelmi emlékezet fontosságára is.

A modern nemzetek attól nemzetek, hogy emlékezetük van. Erről, a személyességet is vállalva, így vall Kölcsey már említett *Mohács*-tanulmányában: „Ismét felviradott a nap – írja 1826. augusztus 29-én –,

melyen százak előtt, az ország szerencsétlen királya, népe virágával együtt Mohácsnál elhullott. Álomtalan éjen keresztül vártam ezt, mit úgy hittem, közérzelem fog megszentelni. De nem az első, s bizonyosan nem is utolsó eset, hogy a magános ábrándozó hitében megcsalatkozott; valamint az sem, hogy megcsalatkozásán költ fájdalmát a hideg vizsgáló kinevette.” Mi most 1566. szeptember 7-e 450. évfordulójának eljövételét várjuk. Ez volt az a nap, amikor Zrínyi Miklós bajtársaival hősi halált halt Szigetvár romjain. Merem remélni, hogy sokan várjuk ezt, a múlt gyermekeként, a nemzet féltőiként „álomtalan éjen”, mert tisztában vagyunk azzal, hogy az emlékezés nemcsak fontos, hanem felelősség és kötelesség is: jól kell emlékeznünk, de magunknak kell kitalálnunk, hogy ezt miképpen tegyük. A múltat kell összekötni a jellel, mint egy lineáris fonalat? A jelenből kell a „voltat nézni kegyelmesen”? Vagy jövőt kell építenünk a múltból? Mást követ ebben a historikus, a művész és a politikus, mert más a szemüvegük, kifejezési eszköztáruk, de érdekeik is. De nem azt kellene célként kijelölniük, hogy a múlt példáival – miként azt már az ókori görögök és rómaiak is tették, nemkülönben őseink is a steppei sátrakban és a régi udvarházakban – a nemzet összetartó erejét erősítsék? Nem az kellene-e, hogy a lelkek találkozzanak, mint Halottak napján a temetőkből, vagy mint a rendszerváltás és más történelmi idők tüntetéseiben és nagygyűléseiben, ahol magyar magyarnak társa – és nem farkasa volt? Képesek-e a Zrínyiek a XXI. században ily erővel hatni? Képesek vagyunk-e mi a történelem üzenetét ekképpen érteni, és azt becsülettel szolgálni? Képesek vagyunk-e áttörni a ránk örökített megtévesztő falakat, hogy a Zrínyi-hagyomány csupán szigetvári vagy csáktornyai ügy, mert a pártállamoknak jobb volt a csonkaság, mint a nemzeti összefogás? S vissza tudjuk-e helyezni a Zrínyieket ésszel, értelemmel, szívvel és tisztességgel a magyar és a horvát nemzeti, történelmi, irodalmi, művészeti és katonai hagyományba XXI. századi módon, közép-európai kisugárzásokkal és kapcsolatépítő erővel? Az emlékévként erre emberformáló kísérlet. Az eredmény, amelyet jövő évben reményeink szerint felmutatni tudunk, tanulságul szolgálhat más nemzeti hagyományok kezeléséhez és megújításához is.

Oly’ korban élünk, amikor divatos mindent megkérdőjelezni, a múltat lekezelni, akár magyarságunkat is ócsárolni. De szíve mélyén minden magyar tudja, hogy egy szellemi-nyelvi közösség tagja. S en-

Hollósy Simon: Zrínyi Miklós kirohanása, olaj, vászon, 1896

nek vannak tartóoszlopai. A Zrínyiek öröksége ilyen. Azt is sokan tudják, hogy a Zrínyi-hagyománynak vannak meghatározó városai: Szigetvár, Csáktornya, Ozalj és Bakar. De hogy el kell-e oda menni, meg kell-e érinteni az ottani ódon falakat, s fizikai-lelki kapcsolatba kerülni a múlttal, arról már megoszlanak a vélemények. A mai világban már sokan úgy gondolják és érzik, hogy a történelem, az irodalom vagy a művészet- és zenetörténet csupán iskolai tananyag és akadémiai értekezés tárgya. Sokan veszítették el akár önhibájukból, akár mások hibái okán a múlttal való azonosulás lelki képességét. Egyre kevesebben érzékenyülnek el a mohácsi síkon, az aradi kivégzőhelyen vagy a magyar honvédség második világháborús hőstetteinek helyén, a tordai ütközet beazonosítható pontjain. Nem vigasz nekünk, hogy így van ez másutt is, sok helyütt szerte a világban. Küzdenünk kell ellene éppúgy, miként már Kölcsey is tette a maga korában. Az ő példája is azt mutatja, hogy van értelme, mert váteszi dörgedelmei hatottak, máig velünk vannak. Nekünk sem szabad megijednünk a kemény és igaz szavaktól, mert a nemzet összetartó kovászáról van szó. Ki fogalmazhat ebben hitelesebben, mint az írók, akik továbbra is, a modern korok-

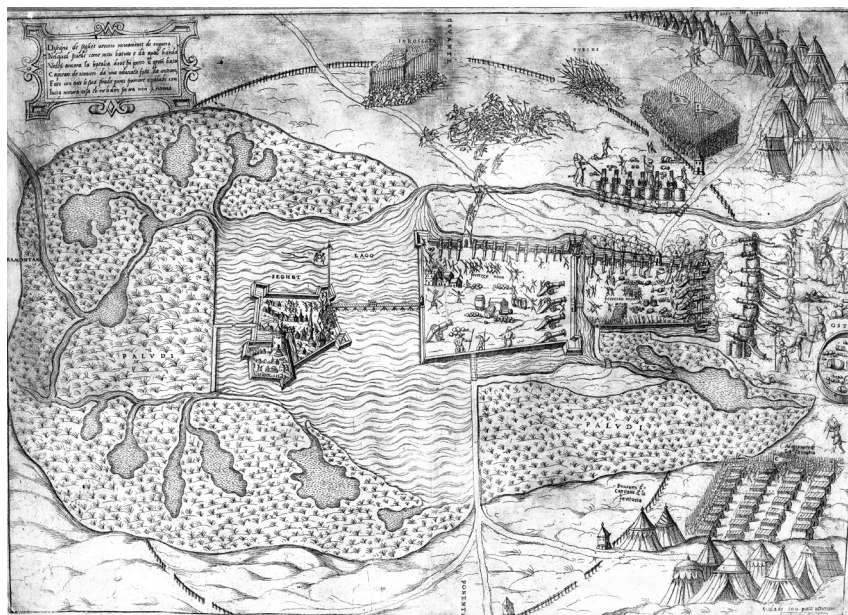
ban is próféták maradtak? Szótlán felkiáltójeleiket pedig a képzőművészek tudják úgy felállítani, hogy abba beleremeg a lélek, ha a művet áthatja a művészi nagyság és az igazság, no persze csak akkor, ha az alkotás műértő vagy igazlelkű közönségre talál.

A „közérzelem” megteremtése napjainkban látszólag sokkal könnyebb, mint Kölcsey korában volt, hiszen olyan kommunikációs eszközök állnak rendelkezésünkre, amelyekkel bárhova el lehet jutni. Csakhogy a „közérzelemnek” tartalma és lelkisége is van. Képesek vagyunk-e ezt meghatározni, jól kezelni, érthetően és hitelesen átadni? Úgy tenni ezt, hogy még a hitetlen embereket is meg tudjuk szólítani? Ábrándozók vagyunk-e, vagy cselekvők? Elégge őszinte és bátor szóbeli megjelenítői vagyunk-e a belénk ivódott nemzeti tudatnak? Vagy „hideg vizsgálók” csupán, akik a kritikai pozitívizmus professzoraiként már szinte lélektelenül boncolgatják a múlt eseménysorait és az azokban megbúvó vélt vagy valós összefüggéseket?

A Zrínyiek öröksége kiszakíthatatlan része a magyar nemzeti tudatnak. A költő Zrínyi Miklós nemzeti eposza nagy hatású mű a magyar irodalomban. Kazinczy Ferenc, Kölcsey Ferenc és Vörösmarty Mihály gondolkodását éppúgy meghatározta, mint Illyés

Gyuláét vagy Csoóri Sándorét. De ha a Magyar Napló e számát végigolvassák, meggyőződhetnek arról is, hogy a kortárs irodalomban is úgy hat a Zrínyiek öröksége, mint régen. Ezek szerint kár volt aggódnia Kölcseynek, hogy „begyepedett a sánc, hol Zrínyi holt”. Maga is a Mohács-esszé után négy évvel megírta *Zrínyi dalát*. De leginkább csak azért, hogy szemére vesse kortársainak: „A dicső nép, mely tanúlt izzadni / S izzadás közt hősi bért aratni / Névből él csak, többé nincs jelen.” Ezek szerint az utókor: ezüstkor – vagy talán még az sem. Nehéz ezt a XXI. századból elhinni, amikor földünk legtöbb embere egy újabb aranykor eljövételét reméli. Különben is: a mai kor embere biztos abban, hogy meghaladott világokat hagyott maga mögött. Volt, amikor a „múltat végképp eltörölték”. Volt, amikor ezt öntudatosan, volt, amikor ravaszkodóan tették. Sőt, teszik is. Csak el lehet-e törölni a múltat? Nem olyan bűvópatak-e az, amely ott tör föl, ahol nem is várják, és akkor, amikor nem is remélik? Mert az írás, ha rongyolt lapokon is, vagy titkos fiókokban, többnyire megmaradt. A *Szigeti veszedelem* is megírása után 150 évvel kezdte igazán élni új történelmét. A Zrínyiek – nem csak a szigetvári hős és a költő dédunoka – máig hatóan formáló erői a magyar és horvát világnak. A történészek újabb és újabb iratokra bukkannak, a Zrínyi-saga újabb fejezetei tisztulnak: egyre nagyszerűbbek, még akkor is, ha abban felsejlenek kishitúségek és emberi romlottságok is. Az ásók pedig újabb és újabb töredéket – s talán csontokat is – vetnek ki. A történelem föld alatti bűvópatakja egy olyan alsó világban kanyarog, amely szemmel láthatatlan, de tiszta és igaz lélekkel érezhető. Ha a Történelem Ura úgy akarja, valahol megnyílik a föld, beomlik egy pince, kinyílik egy szekrény, vagy a kései kutatót éri oly élmény, hogy összeáll számára a jelenhez vezető út szóban és gondolatban. Úgy látom, hogy az emlékévben szerencsénk volt: a bűvópatak többször is felszínre tört mint segítő, építő vagy mint tisztító erő.

A szigetvári hős úgy vállalta a katonahalált, hogy az még az ellenséget is meglepte. Nincs meg levágott

Domenico Zenoi (?): Szigetvár ostroma, papír, rézmetszet, 1567
(Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok, fotó: Király Attila)

feje, amelyet a senkoveci családi nekropoliszban helyeztek örök nyugalomra. De nincs meg teste sem, amely valamelyik ismeretlen szigetvári tömegsírban nyugszik. Mégis a magyar világban, és persze a horvátban is szobrok tucatjain ábrázolják, irodalmi műveket írnak róla, sőt, zeneszerzők is megörökítik emlékét. Ez azt bizonyítja, hogy a tett több, mint az ember. De a tethez ember kell. Tudjuk ezt jól, hiszen már az ókori görögök is ezt hirdették. De tőlük tudjuk azt is, hogy az is lehet hős, aki a harcban elesett. Az utókor szemében sokszor nem az győzött, aki a többieket tisztelettel vagy megszegyenítően eltemette, hanem csoda történt: a későbbi nemzedékek emlékezetében a szívek, az erkölcsi tanulságok ereje felülírta a kardokét, ágyúkét, gépfegyverekét.

„Minden nemzet – olvashatjuk Kölcsey remek munkájában –, mely elmúlt kora emlékezetét semmivé teszi, vagy semmivé lenni hagyja, saját nemzeti életét gyilkolja meg; s akármilyen más kezdődjék ezentúl: az a régi többé nem lesz.” Erre az igazságra Kölcseyt klasszikus műveltsége vezette rá. Olyan mondatot írt le közel kétszáz éve, amely a magyar kultúrában máig ható, s annak kell maradnia a jövőben is. Ezt is szolgálja az emlékév, amely nem csupán a XVI. század közepének magyar küzdelmeiről szól, hanem a magyar emlékezetvilágról is. A Zrínyi-örökség a *Szigeti veszedelem* és a költő Zrínyi egyéb munkáin keresztül máig velünk él, annyira, hogy enélkül nemzeti *Himnuszunkat* és *Szózatunkat* is igen nehéz megértenünk.

*SERINVS pugnans Christi est quod cæsus in hostes,
Aferno cunctos nomine if ante duces.*